

הקטרוג על הים – אז מה עושים ?

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. שלמות יד כב, כט

(כב) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּפְּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם זֹמָמָה מִיַּמֵּינָם וּמִשְׂמָאלָם: ... (כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַּפְּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם זֹמָמָה מִיַּמֵּינָם וּמִשְׂמָאלָם:

2. ילקו"ש בשלח רמז רל"ד

המים להם חומה שירד סמאל ואמר לפניו רבונו של עולם לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם נסים. והיה משמיע קולו לשר של ים ונתמלא עליהם חמה ובקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה שוטה שבעולם וכי לדעתם עבודה והלא לא עבדוה אלא מתוך שעבוד ומתוך טרוף דעת ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון. כיון ששמע שר של ים אותה חמה שנתמלא על ישראל החזירה על מצרים שנאמר וישבו המים ששבו מישראל על מצרים:

3. מש"ח שמות י"ד, כ"ט

והמים להם חומה מימינם ומשמאלם – בהתבונן בדרכי התורה נראה כי במצות מעשיות כמו עו"ג ועריות יש כרת וסקילה ושאר מיתות ומלקות לא כן בנמוסיות ומדות כמו מחלוקת לשון הרע רכילות גזל אין מלקות דהוי לאו הניתן לתשלומין או דהוי לאו שאין בו מעשה, אולם זה דוקא ביחיד העושה אבל אם העבור נשחתין בזה מצאנו להיפך בירושלמי דפאה (א-א) דורו של דוד כולם צדיקים היו וע"י שהיו בהן דילוטורין היו נופלים במלחמה כו' אבל דורו של אחאב עובדי עו"ג היו וע"י שלא היו בהן דילוטורין היו יורדים למלחמה ומנצחין בו, שאם העבור נשחתין בעו"ג ועריות ע"ז נאמר (ויקרא טז, יז) השוכן אתם בתוך טומאתם אבל בנמוסיות ומדות לשון הרע ומחלוקת ע"ז כתוב (תהלים נז, ו) רומה על השמים כו' כביכול סלק שכינתך מהם, וגדולה מזו אמרו (יומא ט) שבמקדש ראשון היו עו"ג עריות כו' ובמקדש שני היו עוסקין בתורה ובמצות כו' מפני שנאת חנם ושם שאלו מי הם גדולים תנו עיניכם בבירה שחזרה לראשונים כו', הרי דאם העבור נשחתין במדות גרוע יותר מאם נשחתין במצוות ולכן אמר ר' יוחנן חלק דף ק"ח בא וראה כמה גדול כוחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם אלא על שפשטו ידיהם בגזל דכתיב הנני משחיתם

ישראל עבדו עו"ג במצרים ונמחל להם א"כ מפני מה הללו נצולים והללו יהיו נטבעים ע"ז השיב הקב"ה שוטה כו' וכי מפני ישוב עבדוה הלא לא עבדו אלא מתוך שעבוד ומתוך טרוף דעת אבל התשובה שפירש מעו"ג ושחטו תועבת מצרים לעיניהם היו מתוך הישוב ומתוך ההרווחה דששה חדשים בטל השעבוד מהם כיון שהחלו המכות (ראש השנה יא וע' תוס' שם) אבל המצרים הוא להיפך דעבדו עו"ג מתוך ההרווחה והשלוח והתשובה ה"י מתוך הטרופ שנהממו בים ולכן הם נטבעים וישראל עושה להם נסים, יתן השי"ת שבנ"י ישובו לה' מתוך הרווחה אמנן.

4. ירושלמי פאה א', א'

אמר רבי אבא בר כהנא דורו של דוד כולם צדיקים היו וע"י שהיה להן דילטורין היו יוצאים במלחמה והיו נופלים הוא שדבר דוד נפשי בתוך לבאים אשכבה לוחמים נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה אשכבה לוחמים זה דואג ואחיתופל שהיו לוחמים אחר לשון הרע בני אדם שניהם הנית והצים אלו בעלי קעילה דכתיב היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול ולשונם חרב חדה אלו הויפים דכתיב בבוא הויפים ויאמרו לשאול וגו' באותה שעה אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים מה שכינתך לירד בארץ סליק שכינתך מבינהון הה"ד רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך. אבל דורו של אחאב עובדי עו"ג היו וע"י שלא היה להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין הוא שעבדיהו אמר לאליהו הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה' וגו' ואכלכלם לחם ומים אם לחם למה מים אם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשים לו להביא יותר מן הלחם ואליהו מכריז בהר הכרמל אני נותרתי נביא לבדי לה' וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא.

5. מכילתא בשלח ב'

ד' כיתין נעשו עוד על הים אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדו ואחת אומרת נצווח כנגדן. זאת שאמרה ליפול אל הים נאמר להם התיצבו וראו את ישועת ה'. זו שאמרה לשוב למצרים נאמר להם כי כאשר ראייתם את מצרים. זו שאמרה נעשה

כי מלאה הארץ חמס שעל עריות דין עבוד יש להם והי' מרחם עליהם אבל על נמוסיות לא יתכן, ולכן על חלול שבת בעוה"ד שנתפשט אז יכולים לקוות כי יאחר להם כי הם עבוד ואף בעו"ג אמרו בספרא (קדושים צב. צה) והנפש ונכרתה שאין העבור נכרתין אבל כיון שפרצו בנמוסיות הולכים בחרבות והצים לחמוס ולגזול ונשחתו במדות כי המה כחיותו טרף אז נקום ינקם ה' ולא יאחר כי איך נחשוב להם אם כיחידים הלא על מצות הן נכרתין ואם כעבור הלא על נמוסיות הן יתמו, וכן בדור המבול על גזל לבד היה דנן כיחידים אבל כיון שהשחית כל בשר דרכו אם היה דן אותן כל יחיד לעצמו היה נכרת וע"כ דדן אותם בהצטרף כעבור והיו נכרתין עבוד הגזל, ולכן מצאנו שעל העגל שהי' החטא בעו"ג מחל הקב"ה להם ונתרצה להם אבל על מרגלים שהי' לשון הרע וכפיות טובה לא מחל להם ונגזר במדבר הזה יתמו. ובזה אתי שפיר המדרש שהובא בילקוט (ס"ס רלד) והמים להם חומה מלמד שעמד סמאל ואמר רבש"ע לא עבדו עבודה זרה ישראל במצרים ואתה עושה להם נסים כו' ונתמלא עליהם חמה וביקש לטובען (לכן כתוב חמה חסר וי"ו), היינו דעל הנסים שעשה להם בהוציאם ממצרים לא טען משום דהגם דהיו נשחתין במצוות כמו שעבדו עו"ג והפרו ברית מילה אבל מיושרין היו במדות שלא הי' בהן לשון הרע והיו אוהבין זה את זה ועו"ג מכילתא בא פ"ה (פ' ח) ולכך בעבור הקב"ה עושה להן נסים אבל במים כשנחלקו לדי' כתות (מכילתא יד ס"פ יג) ויש שאמרו נשוב מצרימה הלשין שצריך לדון אותם כיחידים והן נכרתין על עו"ג והיך אתה עושה להם נסים ודוק".

אמנם המסתכל יראה דבקרא קמא כתיב והמים להם חומה בו"ו רק בכתוב השני כתוב בלא וי"ו וע"ז דרש המדרש (ס"ס רלד) שנתמלא חימה, והוא דבאמת אמר להם משכו מעו"ג (מכילתא בא עד) והדבקו במצוות והם עשו תשובה על עו"ג שהאמינו בה' וכן מלו עצמם ובשר בניהם ועבדיהם ולכן לא הי' לצעוק להסים על שהשי"ת עשה להם נסים במצרים בהוציאם ביד רמה בעמוד אש וענן רק כאן שאמרו מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים הלא הוודו כי ה' נלחם וחזרו בהן לנוס מפניהם אם כן גם הם עשו תשובה (ומפני זה זכו לקבורה רשבים' דף קי"ח) ע"ז צעק הלא גם

מלחמה כנגדו נאמר להם ה' ילחם לכם. זו שאמרה נצווה כנגדן נאמר להם ואתם תחרישון:

6. אורות עמ' ל"ג-ל"ד; אורות ישראל ותחייתה כ"ז
שכחת השבטים ליחוסם היא הכנה לאחדות האומה. על ידי הזכרון של חלוק השבטים היתה הגלות גורמת, שכל שבט יחולק ויפרד לגמרי מכללות האומה, וארס הנכריות היה חודר בחלקים המיוחדים והבודדים. אמנם ע"י השכחה הזאת של ההתפרטות נתרבה הבלבול והערבוב, לא רק התפלות המיוחדות וראויות לכל שבט שבט בפני עצמו בתקון העולם נתבלבלו, כי אם כל ערכי החיים, הפנימיים והחיצוניים, כל צביוניהם של ההרגשות, הלמודים, המנהגים וההדרכות, שכל אחד מהם במקומו הוא מוסיף תקון אור וחיים מתאים עם הלך הנפש השבטית ובונה את עולמו, והוא לפעמים מעבר וסותר בנין בהיותו מלוּפף בסדרים שאינם מענינו. אמנם כל זה מסבב רק צרה ויגון ארעי, אבל בפנימיות החיים חיה היא הנשמה הכללית שנתעוררה הרבה ע"י מחית הקיום הפרטיים, ואם הנעם והסדור נתמעט ומרירות ויסורי רוחנים וגשמיים מתחברים עם כל מעשינו, בכל זה "אע"פ שמיצר ומימר לי דודי לי ובין שדי ילין". ומתוך האחדות הבלולה, המלאה ערבוב וחסרון סדור, יצא לאור תכן חיים מתוקן ומסודר, שיגלה ויראה בהופעת אור חיים של גאולה וישועה, וישראל ישוב על מכונו וכח שבטיו ישוב אליו באחדות הרמונית.

7. אורות עמ' ע"ג-ע"ד; אורות התחייה כ'
מחלוקת הדעות ע"ד הדרכת הכלל, אם בזמן הזה, שרבו פריצים נושאי דגל ההפקרות ביד רמה, ראוי להפריד את האומה, שהכשרים נושאי דגל שם ד' לא יהי להם שום יחס עם פורקי-העול הפושעים, או שמא כח השלום הכללי מכריע את הכל, – כל עקרה של פלוגתא זו באה מפני השפלות הכללית, שעדיין לא נגמרה הטהרה לגמרי ביסוד האופי של האומה, מצד חיצוניות נפשה, והיא מטהרת

והולכת. אלה הכתות יחדו הגן בזה במדרגת שתיים נשים זונות שבאו אל שלמה: הדבור "הביאו חרב" נסיון הוא מחכמת אלהים שבמלכות ישראל: אותה הראויה להדחות, היא הטוענת: "גזורי", ובהתמרמרה מבלטת היא את אמתת הטינא שבלב שהיא חשה בעצמה, שכל ענינה הוא רק "גם לי גם לך לא יהיה, – גזורי!", והאם הרחמניה, אם האמת, אומרת: "תנו לה את הילוד החי, והמת אל תמיתוהו", ורוח"ק צווחת: "תנו לה את הילוד החי, היא אמו!". אין קץ לרעות הגשמיות והרוחניות של התפרדות האומה לחלקים, אע"פ שפרוד גמור כהעולה על לב המנתחים באכזריות אי אפשר הוא והיה לא יהיה. זאת היא ממש מחשבה של עבודה זרה כללית, שהננו בטוחים עליה שלא תתקם, "אשר אתם אומרים: היה נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, חי אני נאם ד' אלהים אם לא ביד חזקה ובורע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם!" וככל מחשבה של עבודה זרה היא מחריבה ומדאיבה – אפילו כשלא באה ולא תבא לידי מעשה. יסוד צדקת הצדיקים בכל דור ודור נתמך הוא גם ע"י הרשעים, שעם כל רשעתם כ"ז שהם דבוקים בחפץ לבם לכללות האומה, עליהם נאמר, "ועמך כולם צדיקים", וחיצוניות הרשעות שלהם מועילה היא לאמץ כחם של צדיקים "כדורדיא לחמרא", והפרוד המדומה חותר הוא תחת יסוד הקדושה כולה, כמעשה עמלק שזנב את הנחשלים, פליטי הענן, "שלח ידיו בשלומיו, חלל בריתו".

8. ממעיני הישועה עמ' ; הסנגוריא של הקב"ה
לעתיד לבא כשתעורר הקטגוריא הגדולה על ישראל, כשיבואו כל שרי אומות העולם ויאמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם כלום יש לפניך משא פנים, מה נשתנו אלו מאלו, הללו שופכי דמים והללו שופכי דמים, הללו מגלי עריות והללו מגלי עריות וכו', יאמר הקב"ה למיכאל, סנגורן של ישראל, החזר להם תשובה, באותה שעה משתתק שנאמר בעת ההיא יעמוד מיכאל שאין עמידה אלא שתיקה ויאמר הקב"ה למיכאל נשתתק, אני מדבר

כאיוז זכות אני גואלם, בשביל הצדקה שהיו עושים אלו עם אלו, שאלמלא הצדקה לא נתקיימו שמים וארץ, הוי אני מדבר בצדקה רב להושיע (עיין ילק"ש ישעיה רמז תק"ז). הטעם בזה, כי הסנגוריא של ישראל היא תמיד על הצלה זמנית, בבחינת "ורוח תשימו בין עדר ובין עדר", ואין בהצלה זו ישועה גמורה, כי אם דחיה לזמן אחר, אולם לעתיד לבוא לא ירצה מיכאל להמליץ על ישראל כדי להשיג הצלה זמנית, ואם רוצה הקב"ה ימליץ הוא בעצמו, והסנגוריא של הקב"ה תהיה לגמור את הישועה, ולזאת ישתתק מיכאל כדי לעורר בזה רחמים גדולים למעלה, ואז יאמר הקב"ה אני אדבר, "כאיוז זכות אני גואלם" לא רק ברוח אלא גאולה שלמה. והווי מה שאמרו בזה"ק (ויקרא דף ו' ע"א) על הפסוק "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל", שכנסת ישראל לא תקום בעצמה, כמו שהיה בכל הגלויות, כי אם הקב"ה בעצמו יקימנה, שלא נאמר לא אוסיף להקימה, אלא לא תוסיף קום, ורק על ידי זה, תהיה גאולת ישראל שלמה.

עצם הקטרוג של "הללו והללו" הוא עצמו היה לסנגוריא על ישראל, שמכיון שכל זה בא מסיבת הגלות, שמתוך שנעשו עבדים ירדו ממדרגתם עד לידי שפלות כזו לעבוד ע"ז, ומתוך זה נגלה עליהם הקב"ה וגאלם.

9. כוזרי ג', מ"ט

והנה אלו קבלו הקראים עליהם את ההזהרות מן הטמאות מצד הנקיות ולא חשבוה למצוה לא היה רע בדבר אך הואיל ואין הדבר כך יתפסו להתחכמות מתוך בערותם וישנו את התורה ובאים לידי מינות זאת אומרת יתפלגו לכתות אשר לכל אחת מהן שיטה משלה והתפלגות כזאת היא מקור לבטול אחדות האמה ויסוד ליציאה מכלל תורה אחת ומשפט אחד כי כל הקלות אשר אנו מקלים במגעות ותהינה כאשר תהינה רעות בעיני הקראים אינן כי אם דבר קטן לעמת המינות שהם מגיעים אליה בחלוקי הדעות הגוברים אצלם כי יש אשר יזדמנו עשרה אנשים משלהם בבית אחד ולהם עשר דעות.